

Отримано: 27 червня 2016 р.

Прорецензовано: 09 липня 2016 р.

Прийнято до друку: 01 серпня 2016 р.

Осадча О. О. Методичні підходи визнання в обліку та звітності показників оцінки якості обліково-аналітичної інформації / О. О. Осадча // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2016. – № 2(30). – С. 116–121.

УДК 657.1/658.562.012.7

JEL Classification: C13, C63, M49

Осадча Ольга Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Національного університету водного господарства та природокористування

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ВИЗНАННЯ В ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто зміст поняття «якість обліково-аналітичної інформації» та узагальнено методичні підходи кількісного оцінювання її якості. Виокремлено принципи підготовки фінансової звітності, що характеризують її якість. Виділено субрахунки, на яких рекомендується обліковувати витрати із підготовки обліково-аналітичної інформації на звітну дату, відповідних показників у формах фінансової звітності.

Ключові слова: якість обліково-аналітичної інформації, економічність, інтегральна якість, коефіцієнти оцінювання показників якості, фінансова звітність.

Осадчая Ольга Алексеевна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита
Национального университета водного хозяйства и природопользования

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ПРИЗНАНИЯ В УЧЕТЕ И ОТЧЕТНОСТИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ

Рассмотрено содержание понятия «качество учетно-аналитической информации» и обобщены методические подходы количественного оценивания ее качества. Обоснованы: принципы подготовки финансовой отчетности, характеризующей ее качество; субсчета, на которых рекомендуется учитывать расходы по обобщению учетно-аналитической информации на отчетную дату, методические аспекты подготовки показателей в формах финансовой отчетности.

Ключевые слова: качество учетно-аналитической информации, экономичность, интегральное качество, коэффициенты оценки показателей качества, финансовая отчетность.

Olga Osadcha,

Associated Professor, Department of Accounting and Audit,
National University of Water Management and Natural Resources Use

METHODICAL APPROACHES RECOGNITION IN ACCOUNTING AND REPORTING OF INDICATORS FOR ASSESSING THE QUALITY OF ACCOUNTING INFORMATION

The content of the concept of «quality of accounting and analytical information» is considered, the methodological approaches of quantitative assessment of its quality are summarized. Main thesis of the financial statements that characterize its quality are determined. The subaccounts, which is recommended to account the cost of generalization accounting and analytical information on the reporting date and the preparation of indicators in the financial statements, are highlighted.

Keywords: quality of accounting and analytical information economy, показатели оценки качества информации, integrated quality assessment factors of quality, financial statements.

Постановка проблеми. Кожна категорія користувачів фінансової звітності (а значить і обліково-аналітичної інформації, на основі якої вона побудована) має свої власні вимоги щодо змістового наповнення. Як результат – підходи до розкриття її корисності та якості також будуть різними для різних користувачів.

Сучасні дослідження в галузі бухгалтерського обліку свідчать про зростання інтересу в питаннях визначення оцінки якості обліково-аналітичної інформації. Суттєвий вклад у розвиток теорії і методології якості облікової інформації внесли такі іноземні та вітчизняні вчені: Е. Демінг, К. Друрі, В. Шухарт, Л. Ловінська, С. Легенчук, Є. Соколова, Л. Крамаровський, В. Максимова, В. Євдокимов, Т. Бутинець та ін. Питання теорії та методології визначення оцінки якості облікової інформації стали предметом наукових досліджень відносно недавно. Сьогодні можна говорити про відсутність системних досліджень, при-

свячених проблемам застосування у вітчизняній обліковій практиці концепції формування оцінки якості облікової інформації, а також критеріям підконтрольності відповідних показників.

Мета та завдання статті. Метою статті є обґрунтування методичних підходів оцінки якості обліково-аналітичної інформації вітчизняних суб'єктів. Зазначене передбачає виконання таких завдань: систематизувати науково-практичні трактування категорії «якість обліково-аналітичної інформації»; виокремити складові показники оцінки обліково-аналітичної інформації як об'єкта обліку та звітності, контролю, управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із визначальних джерел обліково-аналітичного забезпечення в системі менеджменту господарюючого суб'єкта є його фінансова звітність. Якісні характеристики фінансової звітності та принципи її підготовки наведено в НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4]. Так, інформація, яку надано у фінансовій звітності, повинна бути:

- дохідливою і зрозумілою її користувачам;
- містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами;
- достовірною;
- зіставною – надавати можливість користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди, різних підприємств;
- дотримуватися визначених Положенням принципів: автономності підприємства; безперервності діяльності; періодичності; історичної (фактичної) собівартості; нарахування та відповідності доходів і витрат; повного висвітлення; послідовності; обачності; превалювання сутності над формою; єдиного грошового вимірника.

На сучасному етапі національного розвитку формується основний ресурс інформаційної економіки – інформаційний, що має відповідати всім критеріям виробничого ресурсу.

Обліково-аналітичне забезпечення як інформаційний виробничий ресурс (ІР) – це активи суб'єкта господарської діяльності, для визнання яких мають бути з'ясовані:

- показники оцінки балансової вартості;
- альтернативні форми документування та документообігу;
- критерії визнання одержаної від їх функціонування економічної вигоди.

Нормативно-правові акти у трактуванні поняття «економічна вигода» в більшості єдині, визначаючи економічну вигоду як «потенційну можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів» [7; 8].

Оцінка надходження економічної вигоди на підприємство залежить від характеру операції:

- придбані за гроші для господарської діяльності активи забезпечать у результаті продажу товарів (робіт, послуг) надходження коштів на підприємство;
- фінансові інвестиції в акції, облігації, депозити тощо забезпечать надходження грошових коштів на підприємство у вигляді відсотків, дивідендів тощо;
- дебіторська заборгованість – це пряме надходження грошових коштів (товарно-матеріальних цінностей) у результаті її погашення дебіторами, або одержання грошей на банківський рахунок від здійснення факторингової операції.

Концепція збалансованості господарської діяльності (а саме – раціонального співвідношення показників економічного розвитку, соціального забезпечення працівників та екологічної безпеки операційної діяльності) обумовлює розширення бази облікових даних, а відтак – підвищення вимог щодо інформативності звітних форм, розширяючи перелік показників оцінки її якості.

Якість інформації (*Information/Data quality*) – сукупність властивостей, що відображають ступінь придатності конкретної інформації, даних про об'єкти і їхній взаємозв'язок для досягнення цілей, які стоять перед користувачем [11].

Міжнародна облікова практика підтверджує, що обліково-аналітичне забезпечення як базова інформаційна складова менеджменту передбачає участь у формуванні такої оцінки як кількісних (вартісних, натуральних), так і якісних показників, серед яких:

1. Репрезентативність інформації – зв'язок із правильністю її відбору й формування з метою адекватного відображення властивостей об'єкта.

2. Змістовність інформації [content-richness] – дотримання семантичної ємності (на основі однозначного зв'язку об'єктів та предметів інформації).

3. Достатність (повнота) **інформації** [adequacy of information] означає, що вона містить мінімальний, але достатній обсяг повідомлень (свідчень тощо) для прийняття правильного рішення. Поняття повноти обліково-аналітичної інформації, на нашу думку, зв'язано з урахуванням нормативних і практичних акцентів, що покладаються в основу прийняття управлінських рішень.

4. Доступність інформації [availability of information] для сприйняття користувачем забезпечується виконанням відповідних процедур її одержання й перетворення.

5. Актуальність інформації [actuality of information] визначають ступенем збереження цінності інформації для управління в момент її використання й залежить від динаміки змінювання її характеристик, від інтервалу часу, що пройшов із моменту виникнення цієї інформації.

6. Своєчасність інформації [timeliness of information] визначають її надходженням – не пізніше заздалегідь призначеного моменту часу, узгодженого з часом вирішення поставленого завдання.

7. Точність інформації [adequacy of information] – оцінка ступеня близькості одержуваної інформації до реального стану об'єкта, процесу, явища тощо.

8. Вірогідність інформації [probability of information] – характеристика її властивостей відобразити реально існуючі об'єкти з необхідною точністю.

9. Стійкість інформації [sustainability of information] – її здатність реагувати на зміни вихідних даних без порушення необхідної точності [3].

Слід відзначити, що репрезентативність, змістовність, достатність, доступність, стійкість інформації визначають в основному на методичному рівні її підготовки. Щодо параметрів актуальності, своєчасності, точності й вірогідності – безперечно, вони обумовлюються на методичному рівні, проте, на їх величину суттєво впливає характер функціонування суб'єкта.

З урахуванням вимог національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо дотримання принципів та методології підготовки фінансової звітності важливим доповненням до наведеного переліку є:

- відповідність регламентам, передбаченим у національних П(С)БО;
- дотримання нормативно дозволеного ступеня помилковості повідомлення (що можуть допустити далеко не всі формати узагальнення обліково-аналітичної інформації).

Ступінь помилковості повідомлення (S) визначають за формулою:

$$S = E / V,$$

де E – кількість помилок у повідомленні;

V – обсяг повідомлення, в авторських аркушах (1 друк. арк. дорівнює 40 000 знаків).

З рахуванням цільового призначення обліково-аналітичної інформації на основі прийнятих правлінських рішень можна виділити два підходи в оцінюванні такої корисності:

- оптимальність надходження економічної вигоди у співставленні з витраченими ресурсами (понесеними витратами);
- мінімізація ймовірних втрат через оцінку так званих «збережених доходів».

«Якість – це втрати в суспільстві, викликані продукцією після того, як вона була поставлена... але не включають втрати, причини яких є внутрішньо властиві самій продукції, її функціям та можливостям» [2].

Зважаючи на складність поставлених завдань у процесі оцінювання обліково-аналітичної інформації, доцільно використовувати напрацювання *кваліметрії* – наукової дисципліни, що вивчає методологію і проблематику комплексного кількісного оцінювання якості будь-яких об'єктів. У кваліметрії поняття «якість» розглядають як сукупність усіх властивостей, пов'язаних із результатом, що досягається при споживанні об'єкта, але не пов'язаних з витратами, які забезпечують цей результат [1; 2].

Цілком підтримуємо думку вітчизняних науковців щодо необхідності виокремлення такої характеристики обліково-аналітичної інформації, яка б враховувала всю множину її властивостей, пов'язаних як із результатами, отриманими під час використання (якістю), так і з витратами, понесеними при цьому (економічністю) – так званий показник *інтегральної якості* [1, с. 11]. При цьому до якісних показників можна віднести наведені вище показники споживчої якості до показників економічності – величину витрат на підготовку інформації.

Зупинимось детальніше на показниках економічності через виокремлення елементів собівартості підготовленого обліково-аналітичного забезпечення. Для прикладу розглянемо формат обліково-аналітичного забезпечення, кінцевим продуктом якого є фінансова звітність суб'єкта.

Використовуючи практику малих підприємств із надання послуг, облікуємо витрати із узагальнення обліково-аналітичної інформації на звітну дату та підготовку показників у формах фінансової звітності на рах. 23 «Виробництво» субрахунок «Підготовка фінансової звітності» (23/fs). За дебетом рахунку (23/fs) будуть відображені списані за кредитами:

- Кт 661/fs – заробітна плата працівників бухгалтерії, задіяних на виконання відповідних робіт;
- Кт 651/fs – нарахування на суми нарахованої заробітної плати;
- Кт 131, 133/fs – розрахункова величина амортизації задіяної обчислювальної техніки та програмного забезпечення;
- Кт 631/fs – вартість підтвердження звітності аудитором (за потреби);
- Кт 39/fs, 631/fs, 685/fs... – розрахункова частина витрат на адміністративне забезпечення роботи бухгалтерії (підписка фахових видань, підвищення кваліфікації бухгалтерів, участь у семінарах тощо) та інші витрати.

Завершеність процесу підготовки звітності визначається періодом її оприлюднення, у якому собівартість може бути відображена за альтернативним підходом:

- у складі відповідних адміністративних витрат: підприємство не ідентифікує якісний рівень її інформації як один із засобів прийняття правлінських рішень;
- у складі окремої групи нематеріальних активів: підприємство визнає комплект фінансової звітності як вид виробничого ресурсу за якісними ознаками та собівартістю підготовки (включаючи робочі документи, що є джерелами підготовки показників) з дотриманням принципів П(СБО) 8 «Нематеріальні активи».

У такому випадку облік формування первісної вартості створеного нематеріального активу має вигляд:

– Дт 154/фс – Кт 23/фс – списання собівартості підготовленого комплексу фінансової звітності за n-ий звітний період (у межах справедливої вартості, в основі розрахунку якої – виокремлення за базою розподілу загальної оцінки витрат на забезпечення роботи бухгалтерської служби);

– Дт 127/фс – Кт 154/фс – оприбуткування комплексу фінансової звітності за n-ий звітний період.

Безперечно, актуальним питанням є амортизація нематеріального активу, оскільки інформація має свої терміни позовної давності. Як альтернатива – щомісячно протягом трьох років з моменту оприлюднення (тобто, з моменту оприбуткування).

Важливим доповненням до балансового обліку обліково-аналітичної інформації є підтвердження її корисності із застосуванням бального методу – визначення важливих складових коефіцієнтів **Інтегрованого показника якості**, серед яких:

1) **коефіцієнт впливу** – показник якості обліково-аналітичної інформації, який характеризує ступінь її впливу на управлінські рішення учасників бізнес-процесу суб'єкта господарювання;

2) **коефіцієнт доступності** – показник якості обліково-аналітичної інформації, який характеризує можливість кваліфікованого користувача самостійно розібратися в розрахунку чи формуванні певного показника звітності;

3) **коефіцієнт відповідності** – показник якості обліково-аналітичної інформації, що характеризує єдність методології розрахунку показників звітної і попередніх періодів;

4) **коефіцієнт економічності** – показник якості даних обліку та звітності, що характеризує відповідність витрат, понесених у ході формування обліково-аналітичної інформації, економічним вигодам (як критерію оцінки доходів) від її використання [9; 10].

У процесі дослідження інформативності фінансової звітності підприємств Рівненської області – чотирьох великих публічних акціонерних товариств (А1-А4) та одного малого підприємства (А5) були проведені соціологічні дослідження вагомості показників якості фінансової звітності як інформаційної бази менеджменту діяльності зазначених суб'єктів (табл. 1) [6, с. 196].

Таблиця 1

**Вагова оцінка складових якості обліково-аналітичної інформації
(за даними річної фінансової звітності виробничих підприємств Рівненської області)**

№ з/п	Показники /коефіцієнти	Од. виміру	Суб'єкти господарської діяльності					Обліково-економічний зміст
			A1	A2	A3	A4	A5	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Фінансові результати *							
1.1.	Доходи операційної діяльності	млн грн	184,7	4462,4	232,6	680,1	0,8	Загальна сума доходів від реалізації товарів, робіт послуг (без ПДВ), а також позареалізаційних операційних доходів, рах. 70,71.
1.2.	Витрати операційної діяльності	млн грн	174,6	2418,7	217,8	216,5	0,6	Загальна сума витрат, пов'язаних із операційними доходами, а також із забезпеченням операційної діяльності, рах. 90,92,93,94.
1.3.	ФР від операційної діяльності (прибуток/збиток)	млн грн	101,0	(831,3)	14,8	40,4	0,1	Результуючий показник різниці між операційними доходами та операційними витратами відповідного звітного періоду, рах. 791(ідентифікує основну діяльність, яка приносить доходи).
2.	Інтегрований показник якості**		1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	
2.1.	Коефіцієнт впливу		0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	Відповідність інформаційних даних потребам: інвесторів, кредиторів, покупців, постачальників і підрядників, органів державної влади, працівників суб'єкта тощо.

Продовження Таблиці 1

2.2.	Коефіцієнт доступності		0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	Реалізація можливостей користувачів самостійно розрахувати чи проаналізувати обраний показник за допомогою розроблених методик, альтернативних методів розрахунку тощо.
2.3.	Коефіцієнт відповідності		0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	Уніфікованість: методики розрахунку показників; часових проміжків, за які проводяться розрахунки; одиниць виміру; вихідних умов тощо.
2.4.	Коефіцієнт економічності		0,3	0,4	0,3	0,3	0,5	Відповідність витрат, понесених в ході формування обліково-аналітичної інформації, економічним вигодам (як критерію оцінки доходів) від її використання.

* За даними форми №2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

** За результатами дослідження Висновків аудиторської фірми щодо підтвердження фінансової звітності акціонерного товариства, Приміток до річної звітності, аналізу направленості управлінських рішень щодо покращення господарської діяльності та результативності їх виконання.

Ваговий коефіцієнт визначає функціональну роль певного індикатора якості обліково-аналітичної інформації. Своєю чергою, система менеджменту суб'єкта з метою підконтрольності виконання показників корисності фінансової звітності передбачає розробку внутрішнього положення, у якому розкрито зміст кожного з наведених у таблиці коефіцієнтів у розрізі складових показників, джерел їх розрахунку, відповідальних за підготовку оперативних даних щодо їх динаміки з метою системного моніторингу та прийняття адміністративних заходів покращення.

За даними таблиці можна виокремити практичні підходи до наповнення фінансової звітності з урахуванням потреб користувачів:

– пріоритетним завданням звітної інформації залишається задоволення цільових потреб власників, контрагентів, інвесторів, суб'єктів зовнішнього контролю (коефіцієнт впливу): чинна фінансова звітність за своїм стандартизованим підходом не дозволяє визначити ефективність напрямів основної діяльності (хоча певною мірою, критичну оцінку фінансових результатів розкривають висновки аудиторської фірми щодо підтвердження фінансової звітності суб'єкта);

– увагу керівництва привертають витрати на підготовку фінансової звітності (коефіцієнт економічності): зміни в законодавстві з питань обліку та оподаткування, активний розвиток зовнішньоекономічної діяльності потребують постійної підтримки кваліфікаційного рівня працівників бухгалтерії (а значить, відповідних витрат);

– залишаються актуальними питання впровадження ефективного, доступного в користуванні програмного забезпечення (коефіцієнт доступності): з урахуванням потреб у розкритті показників збалансованого господарювання користувачів обліково-звітних програмних продуктів цікавлять не тільки процеси автоматизації узагальнення облікових даних на звітну дату, а й можливість оперативного аналізу базових та похідних економічних показників, показників виконання суб'єктом Програм соціального захисту працівників та екологічної безпеки операційної діяльності.

Висновки. У статті обґрунтовано, що обліково-аналітична інформація є головним продуктом бухгалтерського обліку, інформаційною основою системи менеджменту суб'єкта, на основі якої приймають рішення щодо оперативного та стратегічного управління. Надання їй ознак інформаційного ресурсу (відповідно до міжнародної практики ведення бізнесу в умовах постіндустріальної економіки) покладає відповідальність на керівництво не тільки в питаннях своєчасної підготовки фінансової звітності, її об'єктивності та нормативної відповідності, але й розкриття попередньо визначеного переліку інформаційних даних (окремих зведених показників, оцінки активів на звітну дату, альтернативних методів списання запасів тощо), мінімізуючи в процесі управління не результативні тактичні та стратегічні рішення.

Інформаційну цілісність обліково-аналітичних даних як один із вагомих інструментів одержання економічної вигоди (потенціалу корисності) розкрито через комплексну систему якісних та вартісних параметрів: балансову оцінку нематеріального активу на основі собівартості підготовленої обліково-аналітичної та звітної інформації та Інтегрованого показника якості через систему показників корисності за цільовим її спрямуванням.

Повнота застосування запропонованих у роботі підходів якості обліково-аналітичної інформації (від окремого елемента до цілісної системи) залежить від вибору суб'єкта, потреб відповідних користувачів. Водночас актуалізується прийняття суб'єктом як внутрішнього нормативного документу Положення про інтегровану звітність, що дозволить розкрити достовірні показники збалансованості господарської діяльності.

Література:

1. Азгальдов Г. Г. Квалиметрия: первоначальные сведения. Справочное пособие с примером для АНО «Агентство стратегических инициатив по продвижению новых проектов» : Учеб. пособие / Г. Г. Азгальдов, А. В. Костин, В. В. Садовов. – М. : Высш. шк., 2010. – 143 с.
2. Гурӯ менеджмента качества и их концепции : Э. Деминг, Дж. Джуран, Ф. Кросби, К. Исикава, А. Фейгенбаум, Т. Тагути // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.management.com.ua.
3. Критерії оцінки якості // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1174>.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. за N 73 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0397-99>.
5. МСБОДС 9 «Дохід від операцій обміну» Електронний ресурс]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=240945.
6. Осадча О. О. Інформаційне забезпечення результатів господарської діяльності: обліково-аналітичні підходи. Монографія. – Рівне : НУВГП, 2015. – 307 с.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : наказ Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 року № 290 (з чинними змінами і доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu15/>.
8. Податковий кодекс України : № 2755-VI від 02.12.2010 р. (з чинними змінами і доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17 / zakon.rada.gov.ua>.
9. Соколова Е. С. Методы оценки качества учетной информации / Е. С. Соколова // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. – Вып. 31-1. – Т. 3. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/metody-otsenki-kachestva-uchyotnoy-informatsii>.
10. Фомин В. Н. Квалиметрия: управление качеством. Сертификация : Учеб. пособие / В. Н. Фомин. – М. : Осъ-89, 2002. – 387 с.
11. Якість інформації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

Отримано: 17 червня 2016 р.

Прорецензовано: 1 липня 2016 р.

Прийнято до друку: 02 серпня 2016 р.

Пашніна А. О. Трансформація елементів організації обліку в умовах застосування інформаційно-комп'ютерних технологій / А. О. Пашніна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2016. – № 2(30). – С. 122–126.

УДК: 657.1.011.56

JEL-класифікація: M49

Пашніна Анна Олександрівна,

викладач кафедри менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено особливості клауд-комп'ютерної форми обліку (або форми ведення обліку з використанням SaaS-сервісу), наведено переваги і недоліки впровадження хмарних технологій. Узагальнено інформацію щодо найбільш розповсюджених хмарних сервісів для ведення бухгалтерського обліку чи виконання ряду облікових завдань. Визначено зміну елементів організації бухгалтерського обліку в умовах використання інформаційно-комп'ютерних технологій.

Ключові слова: автоматизація обліку, облікова інформація, хмарні технології, хмарні сервіси, клауд-комп'ютерна форма обліку, програмний продукт, інформаційно-комп'ютерні технології.

Пашнина Анна Александровна,

преподаватель кафедры менеджмента Ровенского государственного гуманитарного университета

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭЛЕМЕНТОВ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье исследованы особенности клауд-компьютерной формы учета (или формы ведения учета с использованием SaaS-сервиса), приведены преимущества и недостатки внедрения облачных технологий. Обобщена информация о наиболее распространенных облачных сервисах для ведения бухгалтерского учета или выполнения ряда учетных задач. Определены изменения элементов организации бухгалтерского учета в условиях использования информационно-компьютерных технологий по сравнению с существующим положением.

Ключевые слова: автоматизация учета, учетная информация, облачные технологии, облачные сервисы, клауд-компьютерная форма учета, программный продукт, информационно-компьютерные технологии.

Anna Pashnina,

Lecturer at the Department of Management of Rivne State Humanitarian University

TRANSFORMATION OF ACCOUNTING TERMS ELEMENTS UNDER THE CONDITIONS OF COMPUTER INFORMATION TECHNOLOGY

In the article the features of Cloud-computer accounting form (or forms of accounting using the SaaS-service) are advantages and disadvantages of implementing cloud. Overview information on the most common cloud services for bookkeeping accounting or perform a number of tasks. The changes in accounting items in the use of ICT in comparison with the existing situation.

Keywords: automation of accounting, accounting information, cloud technologies, cloud services, cloud-form computer accounting software, information and computer technology.

Постановка проблеми. Постіндустріальна економіка, що ґрунтується на знаннях та інформації як факторах виробництва, вимагає відповідних змін в обліковій системі підприємства, якісних реформаций на етапах формування та використання облікової інформації. Характерними ознаками постіндустріальної економіки є збільшення кількості інформації (зокрема, облікової), стрімкий розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій. Це обумовлює необхідність посилення уваги до формування інформаційно-облікового ресурсу в умовах постіндустріальної економіки, вивчення впливу інформаційно-комп'ютерних технологій на трансформацію елементів організації обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних учених досліджували особливості організації та методики обліку й аналізу із застосуванням інформаційних технологій. Серед них: С. В. Івахненко, М. Т. Білуха, Ю. А. Верига, С. Ф. Голов, О. С. Кривоконь, С. Ф. Лазарева, В. П. Завгородній, Ю. В. Триус, М. І. Сидорова та ін. В умовах економічних трансформацій актуалізують питання раціональної організації господарського обліку як важливої інформаційної складової менеджменту, зокрема, адаптація облікової методики до високотехнологічних схем обробки та передачі обліково-звітних даних.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є проведення аналізу трансформаційних процесів на етапах організації бухгалтерського обліку в умовах використання інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), а саме: здійснення обміну інформацією з використанням хмарних технологій; аналіз програмного забезпечення та хмарних сервісів із виділенням їх переваг та недоліків.

Виклад основного матеріалу. Вплив інформаційно-комп'ютерних технологій на методика бухгалтерського обліку залежно від об'єкту розкрито в багатьох працях науковців. У цьому питанні ми погоджуємося з позицією В. В. Євдокимова, що в умовах застосування комп'ютерної техніки та інформаційних технологій кожен з елементів методу бухгалтерського обліку зберігає й навіть збільшує своє значення, однак, за формою й сутністю трансформується [4, с. 253].

Особливо багато дискусій ведеться останнім часом щодо такого елементу організації бухгалтерського обліку, як форма ведення. Так, М. П. Павлюковець стверджує, що бухгалтерський облік не затребуваний для економічної роботи, його функції звужуються до обслуговування статистичної та податкової звітності. Причиною цього є невідповідність прискорених темпів розвитку сучасних інформаційних технологій, з одного боку, та форм і методів бухгалтерського обліку – з другого [7, с. 67].

Науковець виділяє чотири етапи економічного розвитку та наводить генезис форм ведення бухгалтерського обліку:

- 1) дореформений період (до 1999 р.) – меморіально-ордерна форма;
- 2) період реформ (1999–2007 рр.) – журнальна, спрощена форма;
- 3) період імплементації МСФЗ (2007–2013 рр.) – комп'ютерна форма;
- 4) віртуальний період (із 2013 р. по цей час) – автор у наведеній періодизації форму ведення обліку не зазначає, але пропонує клауд-комп'ютерну.

Клауд-комп'ютерна форма обліку (або форма ведення обліку з використанням SaaS-сервісу) базується на повному переході до віртуального ведення обліку через мережу Інтернет. Назва цієї технології пов'язана з особливостями її реалізації. Дані зберігаються й обробляються в так званій хмарі, що (з точки зору клієнта) представляє собою один великий віртуальний сервер (рис. 1). Проте фізично такі сервери можуть розташовуватися віддалено один від одного.

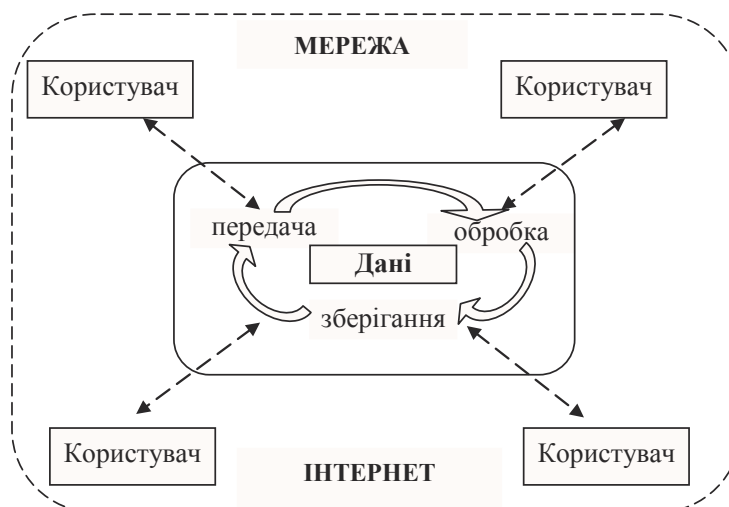

Рис. 1. Схема здійснення обміну інформацією з використанням хмарних технологій

Застосування хмарних технологій у бухгалтерському обліку передбачає формування та використання облікової інформації за вимогою бухгалтера з будь-якого місця планети, з будь-якого комп'ютера чи навіть мобільного телефону. Це дозволяє не купувати додаткове апаратне та програмне забезпечення (пакет офісних програм, клієнт електронної пошти, бізнес-програми тощо) [8].

Узагальнимо основні переваги та недоліки впровадження хмарних технологій у сфері бухгалтерського обліку (таблиця 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки впровадження хмарних технологій

Ознака	Переваги	Недоліки
Інфраструктура, доступ до даних.	Налаштування, усунення несправностей, розширення інфраструктури тощо бере на себе сервіс-провайдер. Зниження витрат на організацію баз даних та придбання дорогого програмного забезпечення.	Низький рівень безпеки даних, дані перебувають у хмарі разом із додатком.

Закінчення Таблиці 1

Ступінь поширення.	Можливість швидкого пристосування до змін у зовнішньому середовищі.	Незначне поширення на сучасному етапі розвитку.
Доступ до Інтернету.	Доступ до хмари з будь-якого технічного засобу, що має доступ до мережі Інтернет.	Неможливість роботи з сервісами хмари без постійного підключення до Інтернет.

Джерело: побудовано автором на основі [5; 10, с. 321-322; 9; 6].

Хмарні технології дозволяють надавати користувачам значну кількість послуг. Загалом бухгалтери у своїй роботі вже протягом тривалого часу використовують такі технології, як електронна пошта, програми здачі звітності. Сьогодні досить ефективно функціонують Інтернет сервіси, які дозволяють проводити «перенесення» комп'ютеризації бухгалтерського обліку з власних розрахункових потужностей підприємства на «хмарні».

Таблиця 2

Коротка характеристика найбільш розповсюджених хмарних сервісів для ведення бухгалтерського обліку чи виконання ряду облікових завдань

№ з/п	Назва хмарного сервісу	Основні можливості щодо ведення бухгалтерського обліку
	Аренда 1С (1С онлайн)	Дозволяє повною мірою використовувати всі можливості програмних продуктів, не купуючи їх.
	Діловод	Програма бухгалтерського обліку та електронної звітності для фізичних осіб – підприємців України. Діловод не має стандартного плану рахунків, але побудований на принципі подвійного запису – кожен документ формує проводки, може бути проведено або просто збережений. Ведеться облік товарів на складі, готівкових та безготівкових грошових коштів, взаєморозрахунків (із покупцями, постачальниками, засновниками, іншими особами), облік коштів, виданих під звіт, кредити і позики отримані, податки, заробітна плата, доходи, витрати і фінансові результати. Підтримується спрощена система оподаткування, загальні та самозайняті особи. Ведеться податкова і управлінська підсистема господарського обліку. В наявності інформативні звіти для кожного розрізу обліку з можливістю збереження власних налаштувань, що працюють за принципом оборотно-сальдової відомості і картки рахунку.
	Бухгалтерія Онлайн	Повноцінна бухгалтерська програма, за допомогою якої можливо вести бухгалтерський, податковий та управлінський облік, формувати та здавати звіти в держоргани через Інтернет.
	іПарус	Бухгалтерських конфігурацій на основі хмарних обчислень корпорація «Парус» не пропонує. Проте, у наведених прикладних рішеннях наявні певні облікові задачі, зокрема: оформлення, облік і обробка дорожніх листів, облік витрат пального, облік технічного обслуговування і ремонтів, облік наданих послуг і виконаних робіт у розрізі замовників, облік проведених заходів у розрізі витрат/доходів, формування звітів із продажу, ведення реєстру первинних документів (договорів, рахунків) із повідомленнями про оплату, облік реклаमाцій тощо.
	іFin	Дозволяє формувати і подавати в державні органи замість користувача різні форми звітності (підсистема «Звітність»), дозволяє вести складський облік (із автоматичним розрахунком амортизації основних засобів), автоматизований облік у картках співробітників (розрахунок заробітної плати, відпускних, лікарняних і податків через персональний календар), а також пакетне створення різного роду бухгалтерських документів із автоматичним заповненням постійними реквізитами підприємства (підсистема «Бухгалтерія»). Крім усього перерахованого, дозволяє організувати електронний документообіг з партнерами.

Джерело: побудовано автором на основі [6; 1; 3; 2].

Звичайно, що наведений перелік не є вичерпним, на ринку представлені також й інші хмарні сервіси. Проте навіть аналіз основних із них свідчить про результативність програмних продуктів обліку, які на локальному рівні практично досягнули вершини свого розвитку. Відтак, наступним етапом є саме застосування у сфері обліку хмарних технологій.

Хмарні технології ведення обліку виводять на новий рівень порядок організації облікових процесів, дозволяючи значно скоротити витрати, і здійснювати супровід на основі передплати. Таким чином, якщо розглядати особливості організації обліку окремих об'єктів, то методичні правила узагальнення інформації про них залишаються без змін, а ось техніка збору та обробки облікової інформації суттєво змінюються. Саме тому можемо говорити, що в умовах використання ІКТ трансформаційні процеси стосуються саме організаційної та технічної складових організації бухгалтерського обліку (рис. 2).

Слід враховувати, що використання хмарних технологій здійснює вплив на форму ведення бухгалтерського обліку (але тільки в питаннях вибору програмного забезпечення та зниження вимог щодо його технічного оснащення) на вибір форми організації обліку.

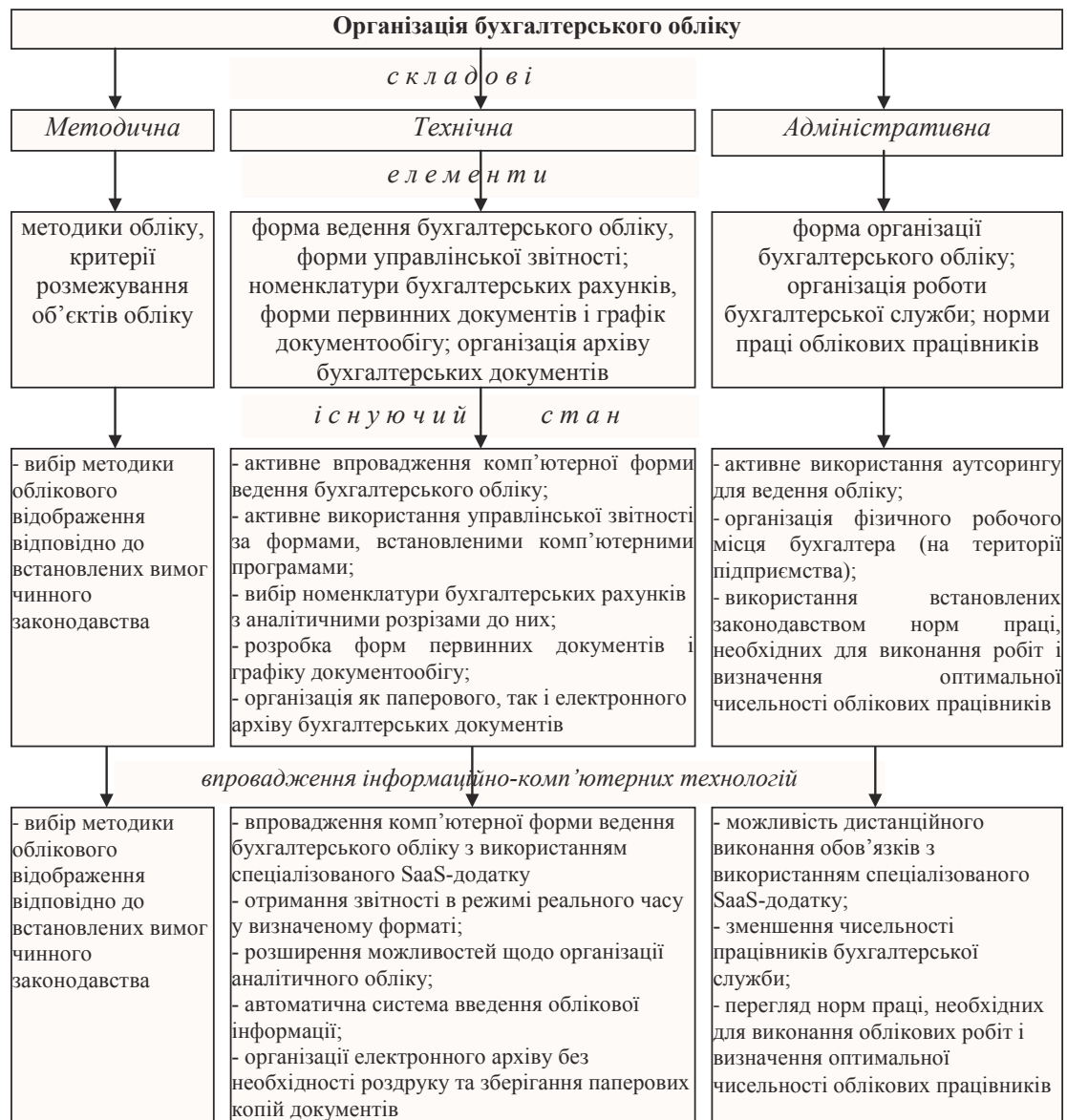

Рис.2. Трансформація елементів організації бухгалтерського обліку в умовах використання інформаційно-комп'ютерних технологій

Не зважаючи на те, що аутсорсинг не обов'язково повинен передбачати використання хмарних технологій (проте, враховуючи їх переваги), значна кількість компаній перейшла саме на їх використання під час надання послуг із ведення бухгалтерського обліку. Таким чином, можемо передбачити, що в майбутньому за дотримання такої тенденції слід говорити про варіативність форм організацій обліку, що надається сторонніми суб'єктами щодо підприємства (з використанням / без використання спеціалізованого SaaS-додатку).

Висновки. Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у господарську діяльність підприємства вносить значні зміни в організацію його діяльності, зокрема, до відображення результатів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Використання хмарних технологій не вносить змін до методичного забезпечення будь-якого об'єкту обліку, однак, суттєво впливає на організацію роботи бухгалтерського персоналу. Для облікових працівників зникає потреба у фізичній присутності на підприємстві, можливим є виконання трудових обов'язків із відділеного робочого місця. Це вимагає, своєю чергою, перегляду норм праці, необхідних для виконання облікових робіт і визначення оптимальної чисельності облікових працівників. Вносяться зміни також до технічного забезпечення організації бухгалтерського обліку: до одержання звітності в режимі реального часу у визначеному форматі; розширення можливостей організації аналітичного обліку; впровадження автоматичної системи введення облікової інформації; організації електронного архіву та ін.

Література:

1. Аренда 1С (1С онлайн) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1cbit.ua/services/saas>.
2. Бухгалтерія Онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://privatbank.ua/business/universalnyje-reshenija/buhgalteria-online>.
3. Деловод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delovod.ua/uk>.
4. Євдокимов В. В. Концепція інтегрованої системи бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація : автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Євдокимов Віктор Валерійович ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2011. – 37 с.
5. Корольова Ю. І. Переваги та недоліки використання хмарних технологій підприємствами України [Електронний ресурс] / Ю. І. Корольова. – Режим доступу : <http://www.bsfa.edu.ua/files/konf2013/62.pdf>.
6. Мачуга Р. І. Віртуалізація і хмарні технології в обліку : далеке майбутнє чи реальне сьогодні? [Електронний ресурс] / Р. І. Мачуга // Ефективна економіка. – 2013. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2008>.
7. Павлюковець М. П. Концепція побудови сучасної системи обліку на сільськогосподарському підприємстві в умовах інтернет-технологій / М. П. Павлюковець // Облік і фінанси. – 2014. - № 2 (64). – С. 66–70.
8. Павлюковець М. П. Теоретико-методологічні засади запровадження клоуд-комп'ютерної форми обліку / М. П. Павлюковець // Облік і фінанси АПК : наук. – виробн. ж-л. – 2012. – № 1. – С. 149–151.
9. Штовба С. Д. Проектирование нечетких систем средствами MATLAB / С. Штовба. – М. : Горячая линия.– Телеком, 2007. – 288 с.
10. Щурська М. О. Аналіз питань інформаційної безпеки в хмарних сервісах [Електронний ресурс] / М. О. Щурська, Т. В. Литвинова. – Режим доступу : <http://is.ipt.kpi.ua/wp-content/uploads/sites/4/2015/05/Shchurska-Publication.pdf>.

**МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ЕКОНОМІЦІ**

Отримано: 17 червня 2016 р.

Прорецензовано: 01 липня 2016 р.

Прийнято до друку: 02 серпня 2016 р.

Примостка А. О. Теоретичні концепції прогнозованості фондових ринків / А. О. Примостка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2016. – № 2(30). – С. 128–133.

УДК 519.866: 519.876.5

JEL-класифікація: C52

Примостка Андрій Олександрович,
кандидат економічних наук

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРОГНОЗОВАНOSTІ ФОНДОВИХ РИНКІВ

Проаналізовано основні концепції прогнозованості фондових ринків, виявлено переваги та недоліки фундаментального і технічного аналізу, обґрунтовано доцільність застосування агентно-орієнтованого моделювання як перспективного інноваційного методу прогнозування динаміки фондових ринків.

Ключові слова: фондовий ринок, цінова динаміка, фундаментальний і технічний аналіз, агентно-орієнтоване моделювання.

Примостка Андрей Александрович,
кандидат экономических наук

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ПРОГНОЗИРОВАННОСТИ ФОНДОВЫХ РЫНКОВ

Проанализировано основные концепции прогнозируемости фондовых рынков, выявлены преимущества и недостатки фундаментального и технического анализа, обоснована целесообразность применения агентно-ориентированного моделирования как перспективного инновационного метода прогнозирования динамики фондовых рынков.

Ключевые слова: фондовый рынок, ценовая динамика, фундаментальный и технический анализ, агентно-ориентированное моделирование.

Andrii Prymstka,
PhD in Economics

THEORETICAL CONCEPTS OF PREDICTABILITY OF STOCK MARKETS

The basic concepts of predictability of stock markets were analyzed, advantages and disadvantages of fundamental and technical analysis were found, the feasibility of agent-based modeling was proved as a promising innovative method of predicting the dynamics of stock markets.

Keywords: stock market, price dynamics, fundamental and technical analysis, agent-based modeling.

Постановка проблеми. В дослідженнях фінансових ринків основною проблемою як теоретичного, так і практичного характеру, залишається прогнозування цінової динаміки фінансових інструментів, що базується на виявленні закономірностей формування цін на фінансові активи. Ефективність інвестиційної діяльності на високо конкурентних ринках значною мірою залежить від рівня обґрунтування стратегії інвестора. Інституційні інвестори спираються на загальні принципи управління портфелем цінних паперів, метою управління яким є зростання багатства його власників. Оскільки кожен фінансовий інструмент, зокрема, й портфель, має дві основні характеристики – дохідність та рівень ризику, то збільшення ринкової вартості портфеля може бути досягнуто двома способами: або зростанням дохідності інструменту за стабільного рівня його ризику, або за умови одержання сталих доходів із одночасним зниженням ризикованості. Тобто прийняття управлінських рішень щодо формування та управління портфелем цінних паперів засноване на загальних принципах портфельної теорії, орієнтованих на оцінку співвідношення дохідності та ризикованості цінних паперів.

Розвиток теорії портфеля відбувався паралельно з розвитком інформаційних технологій, що дозволяли не лише фіксувати та обробляти дані, але й проводити аналіз і прогнозувати кон'юнктуру ринків. Удосконалення інформаційних технологій створило можливості для повнішої обробки інформації та урахування більшої кількості факторів, що можуть бути враховані в процесі прогнозування. Таким чином, актуальність теми дослідження визначається необхідністю вибору якіснішого підходу до прогнозування динаміки фондових ринків з урахуванням сучасного рівня розвитку теоретичних та прагматичних підходів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Моделювання цінової динаміки для прогнозування фондового ринку застосовується вже досить давно. З розвитком інформаційних технологій спектр моделей, які використовують для цих цілей, значно розширився. Проблемами моделювання фондового ринку займався

Е. Петерс, розробивши власну теорію хаосу для дослідження нелінійних детермінованих систем [1; 2]. Проблемам моделювання динаміки фондового ринку присвячено праці багатьох українських та зарубіжних учених, таких як А. Р. Бахтизін [3], А. Б. Камінський [4], І. Благун, І. Буртняк, Г. Малицька [5; 6; 7], Ніазі Муаз [8], Г. Лейф [9]. Дослідженням використання принципів технічного аналізу для побудови економіко-математичних моделей, які дозволять адекватно реагувати на найменші зміни курсів цінних паперів, присвячено праці А. В. Матвійчука [10, с. 162–163]. Методологічними проблемами математичного моделювання займалися такі українські вчені, як В. В. Вітлінський [11, с. 64–65], С. В. Устенко [12], В. М. Гужва [13, с. 456].

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній економічній науці та практиці сформувалося кілька теорій, присвячених розв'язанню проблеми прогнозованості фінансових ринків. Ці теорії відрізняються за такими критеріями: принципова можливість передбачення цінової динаміки фондових активів (прогнозованість ринку) та раціональність поведінки інвестора (яка може бути раціональною, умовно раціональною або нераціональною). Більшість теорій базуються на тому, що ринкові часові ряди мають приховані закономірності, а значить, є хоча б частково передбачуваними (табл. 1).

Таблиця 1

Теоретичні концепції прогнозованості фондових ринків*

Назва теорії (гіпотези) та її автор	Прогнозованість ринку	Поведінка раціональна	Поведінка умовно раціональна	Поведінка нераціональна
Гіпотеза ефективного ринку – Є. Фама	+	+	+	–
Гіпотеза фінансової крихкості – Х. Мінскі	–	–	–	+
Теорія фундаментальної вартості – Дж. Вільямс	+	+	–	–
Технократична теорія (технічний аналіз) – Ч. Доу	+	+	–	–
Теорія катастроф (фундаменталісти і чартисти)	+	+	+	–
Теорія хаосу – Е. Петерс	–	–	–	+
Теорія повітряних замків – Дж. Кейнс	+	–	+	–
Теорія блукання навання	–	–	–	+
Теорія шуму	+	–	–	+
Теорія фракталів	–	–	–	+
Хвильова теорія Елліота	+	+	+	–
Мод і настроїв	+	+	–	+

*Побудовано автором за джерелами [14–21].

Проаналізуємо зміст основних теорій. Гіпотеза ефективного ринку, автором якої є Є. Фама, базується на припущенні, що в будь-який момент часу вся релевантна інформація відображається в ціні активу [14; 15]. Відтак передбачається, що вся інформація, зокрема, й інсайдерська, стає миттєво доступною всім учасникам ринку і відображається в ціні активів. Крім того, на ефективному ринку немає трансакційних витрат. За таких припущень активи завжди будуть оцінені вірно. Згідно з основними положеннями цього підходу, функціонування фінансових ринків ґрунтується на принципах стабільності та ефективності, а також передбачає стандартизовану процедуру ціноутворення фінансових активів. Зокрема, властива фінансовим ринкам перманентна зміна цін на фінансові активи є реакцією на зміни їх кон'юнктури.

Припущення гіпотези ефективних ринків, згідно з якою всі суб'єкти фінансового ринку мають однаковий доступ до інформації та одержують її миттєво, на сучасному фінансовому ринку деформується. А це означає, нова інформація може впливати на динаміку цін у майбутньому з певним часовим благом. Навіть якщо на рівні окремих суб'єктів внутрішня вартість цінного паперу визначена правильно і, відповідно до ситуації, прийнято правильне рішення про його купівлю чи продаж, залишається ймовірність того, що сукупні дії учасників ринку призведуть до не прогнозованої зміни ринкових цін. Такі наслідки можуть бути зумовлені неправильним передбаченням наслідків дій інших суб'єктів фондового ринку. Хоча ці чинники і є суб'єктивними, від їх впливу дуже складно абстрагуватися, що негативно впливає на об'єктивність оцінки реальної вартості цінних паперів.

Цілком очевидно, що припущення, прийняті в гіпотезі ефективного ринку, є ідеалістичними і практиці їх досягти неможливо. Ця гіпотеза не пояснює виникнення майнових пузирів та різкого знецінення активів, що на практиці не вписується в реалії сучасних фінансових ринків із властивим їм граничним рівнем прибутковості фінансових операцій [18, с. 242]. На той факт, що положення гіпотези ефективного ринку не завжди реалізуються у практичній діяльності, справедливо звертають увагу економісти. Так, Лауреат Нобелівської премії Даглас Норт із цього приводу висловився досить скептично: «Наша заклопотаність гіпотезами раціонального вибору та ефективного ринку відсунула на задній план наслідки неповної інформації, складності середовища і суб'єктивних уявлень індивідів про зовнішній світ» [17, с. 142].

З огляду на уроки світових фінансових криз, зараз більш реалістичним є дослідження природи фінансових ринків на основі гіпотези фінансової нестабільності Хаймена Ф. Мінскі, що базується на кейнсіанському підході до теорії ефективних ринків [18, с. 241]. Принципова різниця між гіпотезою ефективного ринку та гіпотезою фінансової нестабільності полягає в підходах до визначення факторів, котрі обумовлюють зміни цін на фінансові активи. Гіпотеза фінансової нестабільності ґрунтується на тому, що фінансовим ринкам притаманні власні внутрішні дестабілізаційні рушійні сили, які спричиняють розширення попиту на кредити та роздування цін на активи. Згідно з цим підходом, динаміка економічного зростання пов'язана із схильністю економічних суб'єктів до прийняття ризику. Спосіб фінансування інвестицій змінюється протягом циклу. Чим довше триває фаза зростання, тим більше схильні економічні суб'єкти до спекулятивного фінансування, коли доходів від здійснених інвестицій не вистачає для погашення боргу або терміни фінансування та здійснення інвестиційного проекту не співпадають. Така ситуація підштовхує суб'єктів до рефінансування за рахунок залучення додаткових запозичень [16, с. 3]. Такі явища призводять до того, що в певний момент часу економічні суб'єкти не мають можливості залучити додаткові кошти, у результаті чого вимушені продавати капітальні активи з метою вивільнення додаткових коштів. Як наслідок, відбувається зниження вартості активів. Дестабілізуючий вплив макроекономічних чинників проявляється передусім через інфляційні процеси. У період інфляції вартість активів може швидко зростати, провокуючи дестабілізацію фондових ринків.

Фундаменталістський підхід (або фундаментальний аналіз), засновником якого є Дж. Вільямс, базується на оцінці внутрішньої вартості цінного папера на основі дисконтування майбутніх грошових потоків, згенерованих цим інструментом. Для прогнозування цих надходжень аналізують макроекономічні та галузеві чинники, фінансовий стан емітента, моделюють рух ціни цінного папера. Згідно з фундаменталістським підходом для оцінювання внутрішньої вартості цінних паперів застосовують модель Дж. Вільямса [22, с. 202].

Із використанням фундаментального аналізу під час прогнозування параметрів фінансового ринку пов'язані певні проблеми. По-перше, існує проблема недостовірної інформації, що міститься у звітності емітентів або засобах масової інформації. Використання недостовірної інформації призводить до помилок у прогнозах. По-друге, фундаментальний аналіз не дає відповіді на питання, через скільки часу фінансовий ринок відреагує на зміну певного фактора. По-третє, фундаментальний аналіз передбачає значні затрати часу на збір та аналіз інформації та вимагає відповідної кваліфікації та досвіду аналітика. По-четверте, модель, побудована на основі фундаментального аналізу, є менш стабільною, оскільки прогнозна сила та характер впливу факторів зазвичай змінюються. Аналізуючи фундаментальні фактори впливу на фінансові ринки, доцільно враховувати їх системний характер та кореляцію цін на різні фінансові активи. Учасників ринку, які дотримуються цього підходу, називають фундаменталістами.

Технократичний підхід (або технічний аналіз) ґрунтується на теорії Ч. Доу – засновника компанії «Dow Jones and Co» (1851–1902 рр.). В основу цієї теорії покладено аналіз історичних даних щодо цінової динаміки та обсягів фондових операцій із купівлі-продажу цінних паперів. Технічний аналіз пояснює динаміку фондових ринків змінами основних трендів цін на акції. Цей підхід передбачає застосування математичних моделей та статистичних методів, за допомогою яких створюється прогноз. Це дозволяє прогнозувати динаміку ціни на базі історичних даних та в умовах невизначеності [19, с. 433]. Особливістю технічного аналізу є те, що він не дає конкретного прогнозованого значення ціни, а лише визначає напрямку руху цін та ймовірність досягнення значення ціни певного рівня або пробиття ліній підтримки чи опору. Учасників ринку, які дотримуються цього підходу, називають чартистами (від чарту – графіки).

До переваг технічного аналізу слід віднести наочність та оперативність прийняття рішень на основі прогнозування. Тому цей підхід із успіхом використовується дилерами та трейдерами для прийняття оперативних рішень щодо торгівлі фінансовими активами. Однак, як наголошує А. Матвійчук, у класичному ризик-менеджменті такі підходи не одержали поширення через численні недоліки та обмеження. Зокрема, технічний аналіз не дає можливості зробити точковий прогноз ризику, тобто максимально несприятливої зміни ринкових параметрів. Основним недоліком технічного аналізу є те, що для одержання реалістичних оцінок необхідно сформувати, зберігати та аналізувати великий за обсягом масив інформації щодо цінової динаміки інструменту на ліквідних ринках, де операції здійснюються регулярно і в значних обсягах. А це не завжди можливо. Водночас використання принципів технічного аналізу може стати основою для побудови економіко-математичних моделей, що дозволять адекватно реагувати на найменші зміни курсів цінних паперів [10, с. 162–163].

Розвитком методів технічного аналізу стала хвильова теорія Елліота. Ця концепція базується на фундаментальному положенні, що поведінка однорідної групи соціуму («натовпу») підкоряється певним законам, а значить її можна передбачити. Соціально-масова психологічна поведінка послідовно проходить стадії експансії, ентузіазму, ейфорії, за якими слідує заспокоєння, занепад і депресія. Ці хвилі масової психології добре помітні на фондових ринках [10, с. 164–165]. Досліджуючи цінову динаміку фондових ринків, Елліот визначив траєкторії руху цін як структурований рисунок, який періодично повторюються

за формою, але не обов'язково – за часом і амплітудою. Таким чином, хвильова теорія – це набір визначених емпірично правил і принципів інтерпретації цінової динаміки ринку. Зокрема, Елліот показав, що фондовий ринок розвивається за моделлю із п'яти хвиль угору та трьох хвиль униз, формуючи повний цикл із восьми хвиль. Ця восьмихвильова модель вважається базисною фігурою руху фондового ринку.

У теорії катастроф, яку запропонував Зіманов, поєднано елементи фундаментального та технічного аналізу. Модель ринку, побудована на основі теорії катастроф, складається з двох груп учасників – фундаменталістів та чартистів, які орієнтуються на фундаментальний та технічний аналіз відповідно. Вважається, що на цінову динаміку ринку впливає кількість учасників у тій чи іншій групі. Однак на практиці учасників ринку складно розподілити на ці групи, адже більшість аналітиків використовують обидва підходи одночасно. Крім того, цей підхід орієнтований на одержання короткострокових прогнозів.

Теорія «блукання навмання» заснована на твердженні, що ні внутрішню вартість, ні ринкову ціну цінного паперу передбачити неможливо, а вся релевантна (значуща) інформація (зокрема, й рівень ризикованості) вже врахована в його ринковій ціні. Припускається, що ціни на фондових ринках змінюються без будь-якої системи, а часовий лаг між подією та реакцією ринку на цю подію настільки малий, що врахувати це і відреагувати вчасно неможливо. Тому прихильники цього підходу стверджують, що найкраща стратегія – це купівля активів та їх утримання [23; 24]. Однак очевидно, що теорія «блукання навмання» може застосовуватися лише до високоліквідних активів. В сучасних умовах надшвидкого поширення інформації через всесвітні інформаційні мережі вона втрачає своє значення.

Теорія хаосу, запропонована Е. Петерсом, призначена для дослідження нелінійних детермінованих систем [20; 21]. Складність дослідження таких систем полягає у високій чутливості до вхідних параметрів, а не в існуванні слабких причинно-наслідкових зв'язків. Ця теорія тісно пов'язана з теорією фракталів. Згідно з цією теорією передбачається, що системи самоіндукуються, тобто створюють подібних самим собі. Прогнозування фондових цін на основі цієї теорії дуже складне.

У теорії шуму розглядають дві групи учасників ринку: арбітражери та торгівці шумом. Під шумом розуміють явище перекручування інформації, яке виникає в умовах неповноти інформації, існування інсайдерської інформації, нетранспарентного інформаційного простору. В загальному випадку шумом є будь-яке відхилення поведінки інвесторів (свідоме чи несвідоме) від раціональної поведінки. Згідно із теорією шуму вважають, що арбітражери діють на ринку раціонально, тоді як для торговців шумом характерна поведінка, яка відрізняється від раціональних очікувань. Така нераціональна поведінка може бути викликана кількома причинами. Деякі учасники ринку одержують запізнілу або спотворену інформацію, інші – керуються чутками, домислами, припущеннями, треті приймають рішення, повторюючи поведінку інших учасників ринку (копіювання). Частими є випадки нераціональної поведінки учасників ринку, коли вплив фундаментальних факторів або технічного аналізу проявляється з точністю до напакі. Важливе значення має володіння інсайдерською інформацією про наміри впливових учасників ринку. Для арбітражерів усі ці дії є ірраціональним шумом, який змінює ціни, але не спирається на раціональні очікування і не несе інформаційного навантаження.

Теорія шуму одержала розвиток у теорії мод та настроїв, згідно з якою перша група інвесторів діє виключно раціонально, а друга – схильна до сильного впливу настроїв, паніки, емоцій, азійотажу, що відображається в переоцінці значення поточної (оперативної) інформації та недооцінці фундаментальних чинників. Оскільки остання група інвесторів є домінуючою, то це призводить до перекручування цін. Ця теорія спирається на те, що ціни на фінансових ринках формуються не лише економічними умовами, а суб'єктами ринку, тобто людьми, думки та інтереси яких можуть не співпадати з припущеннями економічної науки. Економічні суб'єкти можуть бачити ситуацію по-різному, адже кожен з них має власні міркування та надає різної значущості подіям, які відбуваються. Найбільш відомими зміщеннями є «короткозорість бачення катастроф» («distress myopia»), «когнітивний дисонанс», «стадна поведінка» та інші. Сутність короткозорості бачення катастроф полягає в тому, що психіка людини схильна надавати занадто великого значення подіям недалекого минулого та занадто малого – тим, які, на її думку, є малоімовірними. Таким чином, суб'єкти ринку схильні недооцінювати можливість виникнення малоімовірних подій, що несуть великі збитки.

Поняття «когнітивного дисонансу» стосується схильності економічних агентів до сприйняття дійсності, викривленого так, щоб підтримувати панівну думку, яку вони поділяють. Вплив таких викривлень сприйняття зумовлює проциклічність очікувань економічних агентів. Ефект описаних факторів посилюється так званою «стадною» поведінкою, коли економічні суб'єкти орієнтуються на поведінку інших учасників ринку. Це зміщення обумовлене спільним джерелом помилкової інформації або бажанням уникнути осуду за помилкове управлінське рішення. Поведінка учасників ринку може бути обумовлена низкою факторів не тільки об'єктивного, але й суб'єктивного характеру. Тому раціональні інвестори вимушені прогнозувати цю поведінку і враховувати її у своїх діях, одержуючи прибуток за рахунок «гри проти ринку».